

TALABLARNING O'QUV FAOLIYATIDA MOTIVATSIYON JARAYONLARI  
DINAMIKASI

**Djangabayeva Dilinur Rustemovna**

*Alfraganus universiteti magistratura talabasi*

**Annotatsiya:** *Maqolada Buxoro shahridagi 2-umumta'lim maktabida o'tkazilgan yuqori sinf o'quvchilari o'rtasida o'quv motivatsiyasini o'rganish natijalari keltirilgan. Asosiy e'tibor uchta 10-sinf: gumanitar fanlar, fizika-matematika va kimyo-biologiya darslarida o'quvchilar o'rtasida motivatsiya darajasini tahlil qilishga qaratilgan. Yozma anketa usulidan foydalangan holda tadqiqotda 72 nafar talaba ishtirok etdi. Natijalar qo'llaniladigan ta'lim strategiyalarining samaradorligini ta'kidlab, motivatsion darajalarda sezilarli farqlarni ko'rsatdi. O'quv motivatsiyasini yanada rivojlantirish uchun o'qitish amaliyotini takomillashtirish bo'yicha tavsiyalar keltirilgan. Tadqiqotda ta'limda individual yondashuvning muhimligi va o'quv motivatsiyasini rag'batlantirishning turli usullaridan kompleks foydalanish zarurligi ta'kidlangan.*

**Kalit so'zlar:** *o'quv motivatsiyasi, yuqori sinf o'quvchilari, ta'lim strategiyalari, yozma so'rovnomalar, ta'lim psixologiyasi, pedagogik usullar, maktab ta'limi, o'qitish samaradorligi, ta'lim faoliyati.*

## KIRISH

Shiddatli islohotlar davrida zamonaviy maktab tizimi o'z mazmuni, tuzilmasi va qo'llanilayotgan innovatsion o'qitish uslublarida doimiy yangilanishlarni boshdan kechirmoqda. Ushbu o'zgarishlarga qaramay, o'qituvchilar ko'pincha talabalar o'rtasida o'quv motivatsiyasining etishmasligi muammosiga duch kelishadi. Umumta'lim maktablari o'qituvchilarining asosiy vazifasi ta'lim motivatsiyasini rag'batlantirishga qaratilgan samarali psixologik-pedagogik muhitni yaratishdir. Ta'lim motivatsiyasini tarbiyalash muammosi zamonaviy maktab ta'lim tizimining muammolari markazida. Bu jihat ko'plab mutaxassis va olimlarning e'tiborini tortdi.

Maqsad. O'rta maktab o'quvchilari o'rtasida o'quv motivatsiyasi darajalarini tahlil qilish va o'quv motivatsiyasi sohasidagi mavjud pedagogik yondashuvlar va strategiyalarning samaradorligini aniqlash.

Adabiycha ko'rib chiqish. Rus pedagogikasi kontekstida M. A. Danilov, A. S. Makarenko, V. A. Suxomlinskiy va boshqalarning asarlarida shaxsning uyg'un rivojlanishining asosiy elementi sifatida ta'lim faoliyati uchun motivatsiyani rivojlantirishga yordam beradigan fundamental pedagogik tamoyillar ishlab chiqilgan. Shaxsning motivatsion sohasining tuzilishi va rivojlanishining nazariy jihatlari psixologlar L. I. Bojovich [3, 53-bet], A. N. Leontiev [6] va boshqalarning ishlarida yoritilgan. Motivatsiya nazariyasiga xalqaro olimlar, jumladan B.Vayner [23], D.Bruner [o'sha yerda], T.Novatskiy [o'sha yerda], X.Xekxauzenlar ham muhim hissa qo'shganlar [12, b. 18–28]. G.I.Shchukina maktab o'quvchilarining his-tuyg'ularini faollashtirishga

kognitiv faollikni rivojlantirishga yordam beradigan didaktik o'yinlar orqali erishish mumkin degan g'oyani ilgari suradi [12]. Shuningdek, u kognitiv faoliyat yordamida o'quv motivatsiyasini shakllantirish muammosi orqali o'quv jarayonini faollashtirish rolini ta'kidlaydi.

Motivatsiyani o'rganishga yondashuvlar quyidagilardan iborat: 1) ilmiy yondashuv; 2) psixologik yondashuv [13, 14]. O'qishga bo'lgan motivatsiyaning samarali shakllanishi natijasi ta'lim qobiliyatlari, ko'nikmalari, bilimlari va o'rganishga intilishlar yig'indisi sifatida belgilanadigan maktab faoliyatidir. O'qishdagi muvaffaqiyat o'quvchining o'quv jarayoniga qiziqishi bilan bevosita bog'liqdir. I. A. Markova o'quvchilarning o'qishga bo'lgan munosabatining to'rt turini belgilaydi [8, b. 96]. Aniqlik uchun ushbu ma'lumotlar jadval shaklida keltirilgan.

1 Jadval.

Ta'lim faoliyatidagi munosabatlar turlarining tasnifi va ularning xususiyatlari

Munosabat turi	Xususiyat
Salbiy	U cheklangan motivlarda va faqat natijalarga qiziqishda namoyon bo'ladi. Ta'lim jarayonlari rivojlanmagan.
Ijobiy (kirish darajasi)	Yangilik va qiziquvchanlik hissiyotlari, vazifalarni bajarish uchun ijtimoiy intilishlar, o'qituvchi tomonidan berilgan topshiriqlarni dastlabki tushunish. O'quv faoliyati naqsh va asosiy o'z-o'zini nazorat qilish bo'yicha harakatlarni oddiy takrorlash bilan chegaralanadi.
Ijobiy (tarbiyaviy)	O'qituvchining topshiriqlarini faol ravishda qayta ko'rib chiqish, individual maqsadlarni belgilash va yangi motivlarning paydo bo'lishi. Ta'lim jarayoni talabaning o'zi tomonidan boshlangan harakatlarni o'z ichiga oladi.
Ijobiy (rivojlangan)	Motivatsiyadagi izchillik, o'ziga xos maqsadlarni qo'yish va ularga erishish qobiliyati (shu jumladan o'qishda), usullarning moslashuvchanligi va moslashuvchanligi, o'quv faoliyatini ko'nikma va odatlar darajasiga o'zlashtirish.

Binobarin, o'quvchilarning o'quv jarayoniga munosabati ularning o'quv faoliyatining rivojlanish darajasi bilan chambarchas bog'liq. Talabalarning o'rganishga bo'lgan munosabatini to'liq tushunish uchun ularning o'rganish qobiliyatini hisobga olish kerak. Bu motivatsiya statik emas; u muayyan vaziyatga, talabaning emotsional holatiga va o'rganilayotgan mavzuga qarab o'zgaradi. Har bir talaba o'rganishga imkon beradigan ichki potentsialga ega va muhim vazifa - bu qobiliyatni yo'naltirish va qo'llab-quvvatlash, shu bilan birga o'quvchiga biroz erkinlik berish va motivatsion o'zaro ta'sir maqsadlarini tushunishni rivojlantirishga yordam berishdir.

O'qishga bo'lgan motivatsiya o'quvchining yoshiga qarab o'zgaradi, har bir yosh bosqichida o'rganish qobiliyati, o'quv faoliyati va motivatsiyasining o'ziga xos xususiyatlari mavjud. Masalan, boshlang'ich maktab yoshida motivatsiya bir necha yo'nalishda rivojlanadi: kognitiv motivlar ta'lim va kognitiv motivlarga aylanishi mumkin; o'z-o'zini tarbiyalash motivlari ko'pincha qo'shimcha bilim manbalariga oddiy qiziqish; ijtimoiy motivlar o'qituvchining roziligini olish istagida ifodalanishi mumkin. Bu davrda o'z oldiga maqsad qo'yish qobiliyati ham rivojlana boshlaydi.

O'rta maktab yoshida ham kognitiv, ham tarbiyaviy motivlar kuchayadi. O'z-o'zini tarbiyalash motivlari yangi bosqichga ko'tariladi va ijtimoiy motivlar yanada yorqinroq namoyon bo'ladi. Bu davrda o'smirning yanada murakkab maqsadlarni belgilash qobiliyati ham rivojlanadi, bu faqat ta'lim faoliyati bilan cheklanib qolmagan maqsadlar ketma-ketligini belgilashni o'z ichiga oladi.

O'rta maktab yoshida ilmiy fanlar asoslari va o'quv fanlari qonuniyatlariga chuqur qiziqish tufayli kognitiv motivlar mustahkamlanadi. Ta'lim va kognitiv motiv yanada mukammal bo'ladi. Bu yoshda o'z-o'zini tarbiyalash motivlari kasbiy maqsadlar va kasb yo'lini tanlash istiqbollari bilan chambarchas bog'liq.

Talabning individual ta'lim uslubining asosiy jihati uning o'rganishga bo'lgan motivatsiyasi bilan belgilanadi. Ushbu motivatsiya o'quvchilarning ta'lim jarayonida faol ishtirok etishi va ularning individual psixologik xususiyatlari, shu jumladan o'quv tajribasi asosida shakllanadi. Har bir bolada o'rganish motivatsiyasini samarali rivojlantirish uchun o'qituvchi turli ta'lim sharoitlarida talabning motivatsiyasini tahlil qilishi kerak.

Ta'lim faoliyati motivlari ikki toifaga bo'linadi: 1) Ta'lim faoliyati mazmuni va jarayoni bilan bevosita bog'liq bo'lgan bilish motivlari. Ushbu motivlar o'z ichiga "yutuq motivi" ni o'z ichiga oladi, bu o'quvchining o'rganishdagi qiyinchiliklarni bartaraf etishga qiziqishini uyg'otishi, bilim faolligi va tashabbusini keltirib chiqarishi mumkin. 2) Talabning boshqalar bilan turli xil ijtimoiy o'zaro munosabatlaridan kelib chiqadigan ijtimoiy motivlar, masalan, o'qituvchilar, ota-onalar va tengdoshlarning roziligini olish istagida namoyon bo'ladigan "farovonlik motivatsiyasi". Ijtimoiy hamkorlik motivi shaxsning o'zini o'zi tarbiyalashi va o'zini-o'zi takomillashtirishining asosidir [9].

Materiallar va usullar. Buxoro shahridagi 2-umumta'lim maktabining yuqori sinf o'quvchilari o'rtasida o'quv motivatsiyasini o'rganish doirasida quyidagi materiallar va usullardan foydalanildi:

Tadqiqotda uchta 10-sinf o'quvchilari ishtirok etdi: gumanitar fanlar (10A), fizika va matematika (10B) va kimyoviy va biologik (10B), jami 72 kishi. Ma'lumotlarni to'plash uchun yozma so'rov usuli qo'llanildi, bu talabalar o'rtasida motivatsiya darajasini baholash imkonini berdi. Anketada motivatsiyaning beshta aniq darajasini aniqlashga qaratilgan bir qator savollar mavjud edi.

Olingan ma'lumotlarni tahlil qilish statistik usullardan foydalangan holda o'tkazildi, bu talabalar o'rtasida ustunlik darajasini aniqlash imkonini berdi. Tadqiqotning muhim jihati axloqiy me'yorlarga rioya qilish edi: ishtirokchilar va ularning ota-onalaridan xabardor roziligini olish, ishtirok etishning ixtiyoriyligini va istalgan vaqtda ishtirok etishni rad etish huquqini ta'minlash.

Tadqiqot uch bosqichda amalga oshirildi: tayyorgarlik bosqichida tashkiliy tadbirlar o'tkazildi va so'rovnomalar tayyorlandi; asosiy bosqichda anketalarni tarqatish va yig'ish kiradi; Yakuniy bosqichda ma'lumotlarni qayta ishlash va tahlil qilish, xulosalar va tavsiyalar tayyorlandi.

Ta'lim motivatsiyasining turli darajalari mavjud:

I. O'qituvchining ko'rsatmalariga qat'iy rioya qilish, vijdonlilik, mas'uliyat va qoniqarsiz baholarga keskin munosabat bilan tavsiflangan maktab motivatsiyasining yuqori darajasi.

II. Talabalar ta'lim faoliyati bilan muvaffaqiyatli shug'ullanadigan yaxshi maktab motivatsiyasi; bu daraja o'rtacha me'yoriy hisoblanadi.

III. Maktabga ijobiy munosabat o'quvchilarni maktabdan tashqari mashg'ulotlarga jalb qilish, ularning maktab muhitida qulay bo'lishini ta'minlashda namoyon bo'ladi.

IV. Maktab motivatsiyasining pastligi, unda o'quvchilar darslarga borishni istamaydilar va ko'pincha begona ishlar bilan shug'ullanadilar, maktab muhitiga moslashishda qiyinchiliklarga duch kelishadi.

V. Jiddiy o'rganish qiyinchiliklari, sinfdoshlar va o'qituvchilar bilan muloqot qilish va o'zaro munosabatlardagi muammolar, tajovuzkorlik va maktab qoidalariga bo'ysunmaslikning mumkin bo'lgan namoyon bo'lishida, shuningdek, nevropsik kasalliklarni kuzatishda o'zini namoyon qiladigan maktab va maktabning moslashuviga salbiy munosabat.

Darsning yakuniy bosqichi ijobiy shaxsiy tajriba yaratish va o'quvchilarni o'quv jarayonini davom ettirishga tayyorlashda asosiy rol o'ynaydi. O'quvchilarga o'z ishini o'z-o'zini baholash va o'z ishini o'z-o'zini nazorat qilish imkoniyatini o'qituvchining baholashi bilan birgalikda berish muhim. Bu motivatsiyani kuchaytirish va o'rganish qobiliyatini rivojlantirishga yordam beradi. Motivatsiya va o'rganish qobiliyatini rivojlantirishga qaratilgan asosiy pedagogik maqsadlarga quyidagilar kiradi:

Natijalar. Talabalar o'rtasida mustaqil ta'lim ko'nikmalarini rivojlantirish.

Talabalarga maqsad va vazifalarni tushunish, faol qabul qilish va shakllantirishga yordam berish.

Individual tarbiyaviy harakatlarni va ularning ketma-ketligini, ko'rsatmalarga muvofiq ishlashdan mustaqil ravishda amalga oshirishga o'rgatish.

O'z-o'zini nazorat qilish va etarli darajada o'zini o'zi qadrlash ko'nikmalarini rivojlantirish.

Oraliq maqsadlarni belgilash, o'quv faoliyatini rejalashtirish va ularni amalga oshirishdagi qiyinchiliklarni bartaraf etishga o'rgatish.

O'quv faoliyatida o'z motivlarini ro'yobga chiqarish va taqqoslash, ongli ravishda ongli qarorlar qabul qilish ko'nikmalarini shakllantirish [11].

Talabalarning motivatsiyasini oshirishning samarali usullari va vositalarini ham ko'rib chiqishga arziydi:

A) "Himoya varaqasi": har bir dars oldidan stolda varaq bor, unda talabalar ushbu dars uchun javob bermasliklari uchun familiyalarini yozishlari mumkin, o'rganish mas'uliyatini o'quvchilarning o'ziga yuklaydi.

B) "Ishonch krediti": faollik va o'zini isbotlash uchun talabaga "kredit" baho qo'yish imkoniyati. Barcha talabalarni tengdoshlarning javob jarayoniga qo'shish, ularga sharhlovchilar va tanqidchilar rolini berish.

C) "O'quv portfeli": o'quvchilarda o'z-o'zini xolisona baholash, tajribalarini umumlashtirish va bilimlarni umumlashtirish qobiliyatini shakllantirishga yordam beruvchi texnologiya. Portfel turli toifadagi ishlarni o'z ichiga olishi mumkin, masalan, majburiy, izlanish va vaziyat vazifalari [20].

Bu usul va yondashuvlar nafaqat o'quvchilar motivatsiyasini, balki ularning mustaqil va mas'uliyatli o'quvchilar sifatida umumiy rivojlanishini ham yaxshilaydi.

O'rta maktab o'quvchilari o'rtasida bilim olishga bo'lgan motivatsiyani o'rganish maqsadida Buxoro shahridagi 2-umumta'lim maktabi bazasida turli yo'nalishdagi o'ninchi sinf o'quvchilarini qamrab olgan: gumanitar (10A, 27 kishi), fizika-matematika yo'nalishlari bo'yicha tadqiqot o'tkazildi. (10B, 23 kishi) va kimyoviy va biologik (10M, 22 kishi). Tadqiqotning asosiy maqsadi talabalar o'rtasida dominant motivatsiya darajasini aniqlash bilan o'rta maktab o'quvchilari o'rtasida ta'lim motivatsiyasini tahlil qilish edi.

Tadqiqotning asosiy maqsadlari quyidagilardan iborat edi:

Maktab o'quvchilarining o'quv motivatsiyasini aniqlash.

O'rta maktab yoshidagi o'quv motivatsiyasining xususiyatlarini tahlil qilish.

10-sinf o'quvchilari o'rtasida ustuvor motivatsiya darajasini aniqlash.

Tadqiqot doirasida maktab o'quvchilarida o'qishga bo'lgan motivatsiyaning rivojlanishi ta'lim sifatini oshirishga yordam beradi degan gipoteza ilgari surildi. Tadqiqot metodologiyasi yozma so'rovni o'z ichiga oladi, bu ko'plab talabalarni qamrab olish va ularning motivatsiya darajasini aniqlash imkonini berdi. Anketa motivatsiyaning besh darajasi tavsifini o'z ichiga olgan va respondentlar ta'limga bo'lgan munosabatini eng aniq aks ettiruvchi javobni tanlashlari kerak edi.

So'rov boshlanishidan oldin talabalarga tadqiqot maqsadi haqida ma'lumot berildi va ularga savollar berish va tushunarsiz tushunchalarni tushuntirish imkoniyati berildi. Tadqiqot natijalari maktab o'quvchilari o'rtasidagi motivatsiyaning xarakterli darajalari to'g'risida xulosa chiqarishga va nima uchun o'quvchilarning aksariyati ma'lum darajadagi motivatsiyaga moyilligini aniqlashga imkon beradi.

Munozara. So'rov 72 o'quvchidan ma'lumotlarni to'pladi, bu 10-sinfidagi motivatsiyaning umumiy manzarasi haqida tushuncha beradi. Olingan natijalarni tahlil qilgandan so'ng, motivatsiyaning eng keng tarqalgan darajasini aniqlash va o'quvchilarni o'quv faoliyatida nima rag'batlantirishini, shuningdek, ularning tanloviga qanday omillar ta'sir qilishini tushunish mumkin bo'ladi.

2 Jadval.

So'rov ishtirokchilarining javoblarini uchta guruh uchun besh xil daraja bo'yicha taqsimlash

So'rov natijalari	1-daraja	2-daraja	3-daraja	4-daraja	5-daraja
10 A	2 (7%)	8 (30%)	11 (41%)	5 (19%)	1 (4%)

So'rov natijalari	1-daraja	2-daraja	3-daraja	4-daraja	5-daraja
10 B	1 (4%)	9 (39%)	8 (35%)	3 (13%)	2 (9%)
10 M	3 (14%)	7 (32%)	7 (32%)	4 (18%)	1 (5%)

Buxoro shahridagi 2-umumta'lim maktabida katta yoshdagi maktab o'quvchilari o'rtasida o'quv motivatsiyasini o'rganish qiziqarli qonuniyatlarni aniqladi. Gumanitar fanlar (10A), fizika-matematika (10B) va kimyo-biologiya (10M) sinflari o'quvchilari o'rtasida o'tkazilgan so'rov tahlili natijalariga ko'ra, barcha uch sinfdan II va III darajali motivatsiyalar ustun ekanligi aniqlandi. Shunday qilib, a'lochi o'quvchilar va sinf rahbarlariga xos bo'lgan I darajali motivatsiya, shuningdek, maktabning moslashuvi va o'qishdagi muammolarni ko'rsatadigan V darajali motivatsiya kamroq tarqalgan.

I darajali motivatsiyaga ega bo'lgan talabalar, qoida tariqasida, o'qituvchining barcha talablarini bajarishga intiladilar, mas'uliyatli va vijdonli, darslarda eng yaxshi javob berishga harakat qilishadi, lekin ko'pincha sinfdoshlar bilan munosabatlarda qiyinchiliklarga duch kelishadi. Eng keng tarqalgani III darajali motivatsiya bo'lib, unda o'quvchilar odatda maktabga ijobiy munosabatda bo'lishadi va darsdan tashqari mashg'ulotlarga jalb qilinadi. Ular uchun maktab muloqot va yangi bilimlar joyidir, garchi ta'lim jarayoni ularning asosiy ustuvorligi emas.

Har bir sinfdan 4-5 nafar o'quvchi tanlagan IV motivatsiya darajasi ancha yuqori bo'lib chiqdi. Bu o'quvchilar o'qishda qiyinchiliklarga duch kelishadi, maktabga borishni istamaydilar va darsdan ketishga moyil bo'lib, oxir-oqibat motivatsiyaning V darajasiga o'tishga olib kelishi mumkin, bu esa maktab muhiti va o'quv jarayoniga moslashishda jiddiy muammolarni ko'rsatadi.

Shunday qilib, tadqiqot natijalari talabalarning turli ehtiyojlari va xususiyatlariga moslashtirilgan maqsadli o'qitish va ta'lim strategiyalarini ishlab chiqishga yo'l ochib, talabalar o'rtasida motivatsion darajalarning xilma-xilligini ko'rsatadi. Bu turli darajadagi motivatsiyaga ega bo'lgan o'quvchilarni o'quv jarayoniga yaxshiroq jalb qilish va maktabdagi moslashuv va ruhiy kasalliklar kabi salbiy tendentsiyalarning oldini olish uchun individual yondashuvlarni o'z ichiga olishi mumkin.

3 Jadval.

So'rov ishtirokchilarining oraliq javoblarini uchta guruh uchun besh xil darajada taqsimlash

So'rov natijalari (oraliq)	1 -daraja	2 -daraja	3 -daraja	4-daraja	5-daraja
10 A	4 (15%)	16 (59%)	10 (37%)	4 (15%)	1 (4%)
10 B	2 (9%)	15 (65%)	7 (30%)	3 (13%)	1 (4%)
10 M	6 (27%)	18 (82%)	6 (27%)	3 (14%)	1 (5%)

Buxoro shahridagi 2-umumta'lim maktabida o'tkazilgan tadqiqotning so'nggi jadvalidan yuqori sinf o'quvchilarining motivatsiya dinamikasiga oid muhim xulosalar chiqarish mumkin. Har uch sinfdan (gumanitar fanlar, fizika-matematika, kimyo va biologiya) I darajadagi motivatsiyaning o'sishi kuzatilmoqda, bu a'lo natijalarga intilayotgan va o'quv jarayonida faol ishtirok etayotgan talabalar sonining

ko'payishidan dalolat beradi. Bu natija o'quvchilarning bilim olishga bo'lgan qiziqishi va qat'iyati ortganidan dalolat beradi.

II darajali motivatsiyaning sezilarli o'sishi ham o'quvchilar o'rtasida maktab motivatsiyasining umumiy yaxshilanganligini ko'rsatadi. II darajali motivatsiyaga ega bo'lgan o'quvchilar o'quv faoliyatini muvaffaqiyatli bajaradilar va maktabga yaxshi munosabatda bo'lishadi.

Motivatsiya ko'rsatkichining IV darajasining pasayishi o'quv jarayoniga va maktab muhitiga moslashishda qiyinchiliklarni boshdan kechirayotgan o'quvchilar sonining kamayishini ko'rsatadi. Bu maktabda motivatsiya va tarbiyaviy ishlarni yaxshilash bo'yicha ko'rilayotgan chora-tadbirlar samaradorligini ko'rsatishi mumkin.

Umuman olganda, ushbu jadvallar talabalarning motivatsiyasidagi ijobiy o'zgarishlarni ko'rsatadi, bu ularning akademik muvaffaqiyati va farovonligi uchun muhim omil hisoblanadi. Tadqiqot natijalari o'rta maktab o'quvchilari o'rtasida ta'lim motivatsiyasini saqlash va oshirishga qaratilgan pedagogik strategiya va yondashuvlarni yanada rivojlantirish uchun qimmatli ma'lumotlarni beradi.

#### 4 Jadval

So'rov ishtirokchilarining yakuniy javoblarini uchta guruh uchun besh xil darajada taqsimlash

So'rov natijalari (oraliq)	1 -daraja	2 -daraja	3 -daraja	4-daraja	5-daraja
10 A	4 (15%)	16 (59%)	10 (37%)	4 (15%)	1 (4%)
10 B	2 (9%)	15 (65%)	7 (30%)	3 (13%)	1 (4%)
10 M	6 (27%)	18 (82%)	6 (27%)	3 (14%)	1 (5%)

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, talabalar o'rtasida V darajali motivatsiyaning pasayishi maktabga qiziqishning ortishi va yuqori kognitiv motivlarning shakllanishidan dalolat beruvchi ijobiy signaldir. Bu ta'lim motivatsiyasini rag'batlantirishda qo'llaniladigan pedagogik yondashuv va usullarning samaradorligini ko'rsatadi. O'quv motivatsiyasining asosiy vazifasi o'quv faoliyatini har bir o'quvchining ichki motivatsion salohiyatini ochib berishga maksimal hissa qo'shadigan tarzda tashkil etishdir.

Zamonaviy psixologiya-pedagogika fani ta'lim motivatsiyasini shakllantirishga yordam beradigan asosiy harakatlar va munosabatlarni aniqlaydi:

Talabalar bilan birgalikda kelgusi faoliyatning maqsadlarini tushunish va qabul qilish va o'quv maqsadlarini belgilash.

Sinfda o'zaro tushunish va hamkorlik muhitini yaratish.

Har bir o'quvchiga muvaffaqiyat hissini his qilish imkonini beradigan muvaffaqiyat vaziyatini yaratish.

O'quv faoliyatini tashkil etishning guruh va individual shakllaridan foydalanish.

Darsni o'tkazishning nostandart shakllari, jumladan rag'batlantirish va tanbeh berishning moslashuvchan tizimi.

O'yin va axborot texnologiyalarini qo'llash.

Bu metodlar ta'lim jarayoniga va o'rganilayotgan fanga qiziqishni uyg'otish va saqlab qolishga qaratilgan. Ular nafaqat zamonaviy ta'lim rivojiga o'z hissasini qo'shmoqda, balki yaqin kelajakda mamlakatimiz oldida turgan keng ko'lamli vazifalarni inobatga olgan holda, butun jamiyat taraqqiyotida muhim o'rin tutadi.

Maktab o'quvchilari o'rtasida ijobiy va barqaror ta'lim motivatsiyasini yaratishga intilayotgan o'qituvchi zamonaviy ilm-fan yutuqlariga tayanishi va o'quvchilar motivatsiyasiga ta'sir qiluvchi turli omillarni hisobga olishi muhimdir. O'qitish amaliyotida har xil usul va usullarni birlashtirgan integral yondashuvdan foydalanish kerak, chunki har bir talaba o'ziga xosdir va uni rag'batlantiradigan narsa boshqasiga ishlamasligi mumkin. Motivatsiya ko'p faktorli hodisa bo'lib, unga turli jihatlar ta'sir ko'rsatadi: ta'lim sohasidagi davlat siyosatining o'ziga xos xususiyatlari va madaniy qabul qilingan ta'lim uslublaridan tortib ta'lim mazmuni, usullari va shakllarigacha.

Xulosa. Buxoro shahridagi 2-umumta'lim maktabida katta yoshdagi maktab o'quvchilarining o'qish motivatsiyasini o'rganishga bag'ishlangan maqola yakunida quyidagilarni ta'kidlash mumkin:

O'rta maktabda o'quv motivatsiyasi bo'yicha tadqiqotlar o'quvchilar o'rtasida motivatsiya darajasida sezilarli farqlarni aniqladi. So'rov natijasida aniqlangan ijobiy dinamika qo'llanilayotgan pedagogik usullar va strategiyalarning samaradorligini ko'rsatadi. V darajali motivatsiya ko'rsatkichlarining sezilarli darajada pasayishi va I va II daraja ko'rsatkichlarining ortishi o'quvchilarning o'quv jarayoniga qiziqishi va faolligi oshganidan dalolat beradi.

Ushbu tadqiqot ta'lim amaliyotida individual yondashuvning muhimligini va o'quv motivatsiyasini rag'batlantirish uchun turli xil usul va usullardan foydalanish zarurligini ta'kidlaydi. Shuningdek, ta'lim motivatsiyasi ko'p qirrali va ko'p faktorli hodisa bo'lib, kompleks yondashuvni, jumladan, nafaqat o'qitish usullarini, balki har bir talaba o'z salohiyatini ro'yobga chiqarishi mumkin bo'lgan qo'llab-quvvatlovchi ta'lim muhitini yaratishni ham taqozo etadi.

Tadqiqot natijalari talabalarning motivatsiyasi va akademik muvaffaqiyatini oshirishi mumkin bo'lgan yanada samarali o'qitish va o'rganish strategiyalarini ishlab chiqish uchun muhim ko'rsatmalar beradi. Bu xulosalardan nafaqat ta'lim tizimini rivojlantirish, balki jamiyatning umumiy ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishi uchun ham muhim bo'lgan ta'lim jarayonini yanada takomillashtirishda foydalanish mumkin.

#### **ADABIYOTLAR:**

1. Асеев В. Г. Мотивация поведения и формирования личности. М., 1976. — 158 с.
2. Бадмаева Н. Ц. Влияние мотивационного фактора на развитие умственных способностей. Улан-Удэ, 2004. — С. 90.
3. Божович Л. И. Проблема развития мотивационной сферы ребенка // Изучение мотивации поведения детей и подростков. М., 1972. — 53 с.



4. Дубравина И. В. Возрастная и педагогическая психология: Учебное пособие. М.: Академия, 2002. — 138 с.
5. Корягина О. П. Проблема подросткового возраста // Классный руководитель. 2003. — № 1.
6. Леонтьев А. Н. Потребности, мотивы, эмоции. М.: 1971; он же. Деятельность, сознание, личность. М.: Политиздат, 1977.
7. Лернер И. Я. Проблемное обучение. М., 1974.
8. Маркова А. К. Формирование мотивации учения в школьном возрасте: Пособие для учителя. М.: Просвещение, 1983. — 96 с.
9. Маркова А. К., Матис Т. А., Орлов А. Б. Формирование мотивации учения. М., Просвещение, 2003. — 192 с.
10. Психология и педагогика: методика и проблемы практического применения: сборник материалов ХLI Международной научно-практической конференции / Под общ. ред. С. С. Чернова. Новосибирск: Издательство ЦРНС, 2014. — 174 с.
11. Скрипкин И. Н. Формирование положительной мотивации у школьников к учебной деятельности на основе дифференциации образовательного процесса: научно-методическое издание. Липецк, 2010. — 245 с.
12. Хекхаузен Х. Основные подходы к изучению мотивации. Возможные классификации мотивов // Мотивация и деятельность. М., 1986. Т. С. 18–28, 105–112 (с сокращениями).
13. Щукина Г. И. Активизация познавательной деятельности учащихся в учебном процессе. Учебное пособие. М.: Просвещение, 1979. — 160 с.; ее же. Педагогические проблемы формирования познавательных интересов учащихся. М., 1998.
14. Божович Л. И. О мотивации учения [Электронный ресурс]. — Доступно на: [http://www.gumer.info/bibliotek\\_Buks/Pedagog/hrestomatia/28.php](http://www.gumer.info/bibliotek_Buks/Pedagog/hrestomatia/28.php). Дата обращения: 23.09.2015.
15. Дудина О. Н. Формирование у школьников желания и умения учиться. Развитие учебной мотивации младших школьников [Электронный ресурс]. — Доступно на: <http://festival.1september.ru/articles/566438/>. Дата обращения: 25.09.2015.
16. Маркова А. К. Формирование мотивации учения в школьном возрасте [Электронный ресурс]. — Доступно на: [http://www.studmed.ru/markova-ak-formirovanie-motivacii-ucheniya-v-shkolnom-vozzraste\\_dbdd3e70456.html](http://www.studmed.ru/markova-ak-formirovanie-motivacii-ucheniya-v-shkolnom-vozzraste_dbdd3e70456.html). Дата обращения: 23.09.2015.
17. Методика Мотивы учебной деятельности [Электронный ресурс]. — Доступно на: <http://festival.1september.ru/articles/525038/pril4.doc>. Дата обращения: 23.09.2015.

18. Мотивация учения. Причины снижения мотивации [Электронный ресурс]. — Доступно на: <http://shcool5.edusite.ru/p52aa1.html>. Дата обращения: 21.10.2015.

19. Проблема развития школьной мотивации [Электронный ресурс]. — Доступно на: <http://nsportal.ru/nachalnaya-shkola/psikhologiya/2013/06/11/problemu-razvitiya-uchebnoy-motivatsii-v-mladshem-shkolnom>. Дата обращения: 25.10.2015.

20. Повышение мотивации на уроках истории [Электронный ресурс]. — Доступно на: [http://easyen.ru/load/istorija/mp/povyshenie\\_motivacii\\_na\\_urokakh\\_istorii/349-1-0-8664](http://easyen.ru/load/istorija/mp/povyshenie_motivacii_na_urokakh_istorii/349-1-0-8664). Дата обращения: 25.10.2015.

21. Современная психология мотивации (сборник) Серия «Психологические исследования» [Электронный ресурс]. — Доступно на: [http://www.litres.ru/pages/biblio\\_book/?art=5975752](http://www.litres.ru/pages/biblio_book/?art=5975752). Дата обращения: 05.06.2015.

22. Теоретические основы развития мотивации учения младших школьников в процессе обучения [Электронный ресурс]. — Доступно на: [http://knowledge.allbest.ru/pedagogics/2c0a65625a3bc79b5d43a88521316d37\\_0.html](http://knowledge.allbest.ru/pedagogics/2c0a65625a3bc79b5d43a88521316d37_0.html). Дата обращения: 05.10.2015.

23. Учебная мотивация школьников как показатель результативности образовательного процесса в школе [Электронный ресурс]. — Доступно на: [http://gatchina-psi.narod.ru/05\\_arsenal/05\\_download/moti\\_uchenija.doc](http://gatchina-psi.narod.ru/05_arsenal/05_download/moti_uchenija.doc). Дата обращения: 01.11.2015.

24. Формирование мотивации учения старшеклассников на уроках [Электронный ресурс]. — Доступно на: <http://bibliofond.ru/view.aspx?id=649174>. Дата обращения: 02.11.2015.